= door Henry Habibe =

Luis Daal:
Erkend voor al zijn inspanningen ?

Op het Symposium 'Evaluá pa progresá', dat vorig jaar in november door de Fundashon Pierre Lauffer, het Instituto Raúl Römer en de UNA georganiseerd werd, was het onderwerp - zoals de titel aanduidt - de evaluatie en vorderingen met betrekking tot het Papiaments. Over een paar tekortkomingen van dit Symposium heeft schrijver dezes zich in bepaalde lokale bladen uitgelaten. Eén daarvan was de misleidende veronderstelling dat er vóór Raúl Römer geen andere persoon zich met de fonologische spelling van het Papiaments had beziggehouden. Het feit dat Luis Daal, taaldeskundige en één van de weinige kenners van het Papiaments, reeds in 1961 een fonologische spelling voor het Papiaments had ontworpen (*Rapòrt Fo'i hopi, un só*) werd aldus verzwegen. Het ontwerp van Raúl Römer, een op dezelfde principes gebaseerde spelling als die van de commissie-Daal, dateert uit 1968 (*Ontwerp van een spelling voor het Papiamento*). Men kan dan onmogelijk stellen dat Raúl Römer de 'Vader' is van de fonologische spelling. Een groot aantal werken verscheen in de loop van de jaren zestig in de fonologische spelling, vóórdat het Ontwerp van Römer het licht zag. Een grote kans werd vorig jaar gemist door een expert als Daal niet uit te nodigen (wel heeft men een Nederlandse taalkundige, die geen native speaker is, uit Nederland laten overkomen). De heer Daal had gemakkelijk een overzicht kunnen geven van de jarenlange ontwikkeling van het Papiaments, aangezien hij één van de weinigen is, die in de bedreigde situatie, waarin de landstaal in de jaren veertig/vijftig verkeerde, verandering heeft gebracht. Hij is één van degenen die de mensen steeds probeerde bewust te maken van de culturele waarde van de eigen taal (naast zijn vrienden Pierre Lauffer en René de Rooy). Daal heeft niet alléén gepleit voor een intensiever gebruik van het Papiaments, maar heeft zelf de landstaal bewust gebruikt als voorbeeld voor anderen. Het lijkt wel alsof Daal vóór zijn dood vergeten is, wanneer wij beseffen hetgeen deze Curaçaose journalist, linguïst, vertaler, essayist en dichter allemaal voor het Papiaments heeft gedaan.

Reeds vóór de jaren zestig ijverde Luis Daal voor een uniforme spelling van het Papiaments. Het gaat hier om een journalist van het eerste uur. Als hoofdredacteur van *La Prensa* (dat vroeger in het Spaans verscheen) heeft Daal het Papiaments in deze krant formeel geïntroduceerd. De verdediging en uitdraging van deze taal stond altijd centraal in zijn leven. Eenmaal per week verscheen de achterpagina van La Prensa dan ook in het Papiaments. Toen hij met deze krant brak, ging hij gewoon door met zijn journalistieke werk. Hij was correspondent van United Press International (UPI) en schreef in de loop van de tijd in zowat alle bladen op Curaçao: *La Prensa, Beurs- en Nieuwsberichten, Amigoe, La Cruz, La Union* en *Nobo*. Maar ook voor Spaanse dagbladen zoals *ABC, Ya, Arriba* en weekbladen zoals *Semana, Gaceta Ilustrada* en *Aula*.

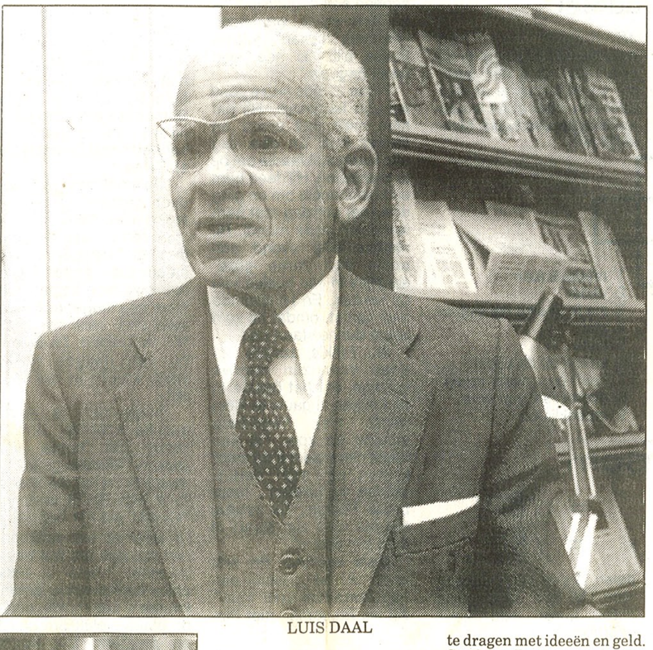

LUIS DAAL

VERTALINGEN

Behalve krante-artikelen publiceerde hij ook gedichten, essays en verschillende verhalen. Hij verzorgde tevens een reeks vertalingen, voornamelijk vanuit het Spaans naar het Papiaments, maar eveneens uit het Nederlands naar het Spaans. Hij schreef diverse hoorspelen en leverde bijdragen voor de televisie. Daals eerste grote vertaling dateert uit 1947. Het betreft de klassieke roman *María* van Jorge Isaacs (Colombia). Tot de overige vertalingen in het Papiaments behoren o.a. *Relato Inmoral* (Wenceslao Fernández Flórez), *Marcelino Pan y Vino* (José María Sánchez-Silva), *A Christmas Carol* (Charles Dickens), *Barca sin pescador* (Alejandro Casona), *Los buenos días perdidos* (Antonio Gala), en *La Malquerida* (Jacinto Benavente).

■ *Met 'doctoor' Da Costa Gomez in Den Haag.*

Toen hij in 1960 voor enige maanden op Curaçao was, heeft hij verschillende schrijvers, dichters en onderwijsmensen bijeengeroepen om zitting te nemen in de spellingscommissie die de naam kreeg van *Fo'i hopi, un só* (uit velen slechts één). Door tegenwerking echter van de kant van de toenmalige minister van Onderwijs bleven er van de 33 personen, die voor de commissie gevraagd zijn, slechts negen over: Salomón Curiel, Pierre Lauffer, José Kroon, Nicolás Piña, Jossy Cijntje, Guillermo Rosario, Jossy Kleinmoedig en Luis Daal. Het voorstel van deze commissie was gebaseerd op fonologische beginselen, die veel later door Raúl Römer toegepast werden bij diens 'Ontwerp van een spelling...' Het Rapport van de commissie, door Daal in het leven geroepen, verdween destijds in een van de vele laden bij een overheid die niet tot beslissingen in staat was...

SIMADAN

De naam van Luis Daal wordt nooit geassocieerd met het tijdschrift *Simadan*, dat zo'n geweldige uitdrager was van de eigen taal en cultuur aan het begin van de jaren vijftig. De redactie van dit tijdschrift bestond, toen het van start ging, uit: Pierre Lauffer, René de Rooy, Nicolás Piña en Raphael Martínez. Daal zat weliswaar niet in de redactie (hij was in die tijd hoofdredacteur van La Prensa), maar hij speelde wel een heel belangrijke rol bij de oprichting ervan. Hij meende dat hij als hoofdredacteur van La Prensa er goed aan zou doen om niet openlijk mee te doen met Simadan, omdat La Prensa niet erg 'gewild' was in zekere kringen op Curaçao, waar de redactie van Simadan aan zou kloppen voor financiële steun. Zijn besluit was om achter de schermen mee te werken, maar toch daadwerkelijk bij te dragen met ideeën en geld. Sterker: Daal was degene die voorgesteld had om Raphael Martínez (in zijn plaats!) in de redactie op te nemen. Als verdediger van de eigen taal, het Papiaments, behoorde Daal dus zeker tot de groep rond Simadan.

POëZIE

Daal blijkt overigens zich praktisch op dezelfde golflengte te bevinden als Pierre Lauffer, wat betreft hun poëtica en de produktie-wijze van hun poëtisch werk. Eén van de mensen die zeer lofwaardig schreven over het werk van Luis Daal was... Pierre Lauffer. Bijzonder te spreken was Lauffer over Daals eerste twee bundels: *Kosecha di maloa* (1963) en *Ku awa na wowo* (1971). Lauffer had het m.b.t. de eerste bundel over een 'bundel innerlijke muziek'. Hij expliciteerde: "In veel van zijn verzen is hij [Daal] zelfs zeer zwaar. Daarmee dwingt hij de lezer tot nadenken, verplicht hij de lezer op een meeslepende manier te genieten van het geestelijke." Het is dan ook verbazingwekkend dat er van Daal in de bibliografie van het onlangs verschenen boek *Otrabanda: de geschiedenis van een wijk* door René Römer slechts het verhaal 'Altá mayó' genoemd wordt. Daal heeft als dichter een grotere naam gemaakt dan als schrijver van verhalen. En hóé heeft hij over Otrobanda gesproken, geschreven en gedicht!

In 1962 maakte Lauffer kennis met Daals tweede bundel, Ku awa na wowo, (Met tranen in de ogen). Daal had hem een deel van het manuscript toegestuurd. En daarover liet Lauffer zich weer zeer lofwaardig uit. Hij vond Ku awa na wowo wel beter dan Kosecha di maloa. De tweede bundel heeft Lauffer op een buitengewone wijze ontroerd en enthousiast eindigde hij dan ook zijn artikel met de woorden: "...ik hoop dat zeer spoedig alle Curaçaoënaars en ook alle vreemdelingen op Curaçao mogen genieten van deze prachtige heimweegezangen van een groot dichter, Luis Daal." Lauffer beschouwde Daal niet alleen als een 'groot dichter', maar gaf ook toe dat hij een zekere invloed van Daal heeft ondergaan. In een brief aan Daal schreef Lauffer de volgende woorden: "...Bo krítika no a sirbimi únikamente pa e puntonan ariba menshoná pero *influensha* di bo poesianan (esnan nobo ku b'a mandami) a *forsami* kambia mashá hopi kos den mi poesianan." ('Arte epistolar', *Independiente*, aug. 1994)

Bij een andere gelegenheid onderstreepte Lauffer nogmaals de waarde van Ku awa na wowo en had hij het concreter over de vorm van de poëzie van Daal. Lauffer: "Kada metáfora i kada metonimia ku Luis a uza ta un kuadro riba su mes. Bo ta tende un solilokio, ku entonashon dje rosea di un pasahero kansá, mientras e ta sintá riba drempi, rebibando su rekuerdonan. Nostalgia. Keremi, bo no tin goso kompleto di Ku awa na wowo, sin fondo di un wals di Korsou den mineur....'. Het is Pierre Lauffer die Daal de eretitel heeft gegeven van 'Rei di metáfora' (Koning der metaforen). Behalve genoemde bundels heeft Daal een derde gedichtenbundel gepubliceerd: *Sinfonia di Speransa*. Er zal binnenkort een vierde bundel verschijnen met de titel 'Plenitut'.

CULTURELE FUNCTIES

In Spanje bekwaamde Daal zich op het gebied van de Romaanse filologie en antropologie. Hij werkte er ook als tolk-vertaler voor Spaanse ministeries en de Nederlandse aambassade. In 1962 werd hij tot lector aan de Universiteit van Madrid benoemd, waar hij colleges gaf in Neerlandistiek en Cultuurgeschiedenis der Nederlanden (België inbegrepen). In 1968 verhuisde Daal van Madrid naar Den Haag om daar de functie van coördinator te vervullen bij het Centraal Bureau Toezicht Curaçaose Bursalen. Begin 1975 deed hij zijn intrede in het Antillenhuis, als Hoofd van de Afdeling Culturele Zaken.

Een van de projekten waarmee Daal zich bezig heeft gehouden is het Cultureel Akkoord met België. Als man van cultuur wist hij wat men de Belgen voor moest stellen: activiteiten ontplooien op het gebied van kunstzinnige vorming. Elke twee jaar werd in overleg met België een werkprogramma vastgesteld. Zodoende kwamen projekten van de grond zoals de creatieve expressie op het gebied van toneel, toonkunst en beeldende kunst. Daal was ook zes jaar lang lid van de Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk.

TELEURGESTELD?

Bij het lezen van Daals poëzie ontkomt men niet aan de indruk met een spiritueel dichter van doen te hebben, die veel tegenslagen in het leven heeft ondervonden. Maar deze tegenslagen zijn voor hem geen reden om bij de pakken neer te gaan zitten. Bij Daal leeft steeds de gedachte dat het lijden niet verdrongen, maar juist doorleefd moet worden. Daal behoort tot de groep mensen die oog heeft voor de spirituele aspecten van de realiteit. In zijn boek *Heimwee naar God* heeft Hein Stufkens, rechtsfilosoof, het over de opkomst van een nieuw religieus paradigma. Daarin betoogt Stufkens dat er dingen zijn die door de één wel en door de ander niet worden waargenomen. Die dingen bestáán voor de één en voor de ander zijn ze fictie.

Het poëtisch werk van Daal toont dat hij weliswaar een teleurgestelde persoonlijkheid is, maar dat hij door zijn geloof zegevieren zal. Hierin verschilt hij van zijn jeugdvrienden Pierre Lauffer en René de Rooy. Blijkens zijn poëzie is de eerste een naar nostalgie en melancholie hellende dichter en de tweede een kunstenaar die op grond van een reeks gruwelen en absurde gebeurtenissen gebaseerd op de wrange politieke situatie in Suriname zich losgerukt heeft van zijn vaderland, dat hij 'beledigt, beschimpt en haat' (zie: *Verworpen Vaderland*). Daal beseft dat hij in zijn eigen land niet gewaardeerd wordt, maar hij blijft Curaçao als zijn vaderland beschouwen. Het is onbegrijpelijk dat men de bekwaamheid en veelzijdigheid van de 'yu di tera' die Daal is zo in twijfel trekt. De reden om Luis Daal niet te hebben benaderd voor de revisie van Lauffers bloemlezing 'Di nos', bij voorbeeld, moet wel een grote klap in zijn gezicht zijn geweest. Als klap op de vuurpijl gaf de voorzitter van de Fundashon Pierre Lauffer óók nog te verstaan dat Daals produktie "niets, maar dan ook niets voorstelt" ("Esnan ku ta pasa tempu(....) sin produsí nèt nèt nada"). Op het Symposium van november vorig jaar werd Daal weer genegeerd. Het is jammer, eigenlijk onverklaarbaar, dat al het mooie en vele dat Daal aan proza en poëzie over Otrobanda geschreven, gesproken en gepubliceerd heeft, niet weerspiegeld is in de literatuuropgave van het boek van René Römer. Volstaan werd met vermelding van één van zijn korte verhalen uit Pierre Lauffers bloemlezing 'Di nos'.

Daal heeft zijn hele leven - zoals hij het zelf formuleerde -in dienst gesteld om onze taal, het Papiaments, groot te maken. Hij hééft zijn woord gehouden. Het resultaat ligt allemaal opgestapeld in de verschillende dagbladen en periodieken. Ook de liefde voor Curaçao is op een bijzonder gevoelige wijze in zijn poëzie verklankt. De woorden van Pierre Lauffer liegen er niet om! Zeer relevant zijn diens woorden: "*Kisas lo zona straño. Pero mi kièr bisa: Luis, awor nos por permitibo muri! Pasobra ya b'a pari e wesu di lomba pa nos tur...*" (Het zal wellicht vreemd klinken. Maar ik moet zeggen: Luis, nu kunnen we jou heen laten gaan, want je hebt reeds voor ons allen een ruggegraat voortgebracht!). Deze uitspraak van Lauffer dateert uit 1969. Uit het voorgaande blijkt dat Daals inspanningen en prestaties zeer belangrijk geacht worden. Slechts in de ogen van een heel klein groepje wordt zijn produktie onderschat of van weinig waarde geacht ('nèt-nèt nada!'). Er zijn helaas nog altijd mensen die de oogkleppen maar niet willen afdoen. Cola Debrots woorden zijn ook hier weer zeer toepasselijk: "Mijn volk, mijn volk, wanneer zult gij met open vizier de werkelijkheid tegemoet treden?"